

ČETRNAESTA STUDENTSKA LATINISTIČKA
TEKSTOLOŠKA RADIONICA
IZGUBLJENI U PRIJEPISU:
NEOBRAĐENI RUKOPIS MARULIĆEVA DJELA
IN EPIGRAMMATA PRISCORUM COMMENTARIUS

Leon Cvitić i Marta Kontić

UDK: 003.035:821.124-8(497.5)
Stručni rad

Leon Cvitić
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Zagreb
levitic@ffzg.unizg.hr

Marta Kontić
Staroslavenski institut
Zagreb
mkontic@stin.hr

U radu se prikazuje kako je tekla četrnaesta studentska latinistička tekstološka radionica koja je održana u povodu kulturno-znanstvene manifestacije XXXIII. Marulićevi dani. Pod vodstvom Marte Kontić i Leona Cvitića studenti zadarskog i zagrebačkog Filozofskog fakulteta bavili su se prijepisom Marulićeva djela *In epigrammata priscorum commentarius*. Navedeni se prijepis danas čuva u *Biblioteca civica Bertoliana* u Vicenzi pod signaturom ms. 842 i do danas nije bio predmetom detaljnije znanstvene analize. Osim toga, znakovit je i po tome što sadrži *ex libris* kneza Mata Đurđevića Dalmatinca. Tokom radionice polaznici su imali zadatak samostalno raditi na rukopisu s ciljem uspostave konačnog teksta, pri čemu su svoje transkribirane ulomke u određenom trenutku uspoređivali i s postojećim kritičkim izdanjem djela *In epigrammata priscorum commentarius*. Uz to što donosi pregled reprezentativnih primjera na kojima su polaznici radili, rad se kratko bavi i pitanjem identiteta vlasnika rukopisa, to jest stanovitog kneza Mata Đurđevića.

Ključne riječi: Marko Marulić, rukopisna baština, tekstologija, paleografija, studentska radionica, *In epigrammata priscorum commentarius* Marka Marulića

Nakon trogodišnje stanke, na XXXIII. Marulićevim danima ponovno se održala studentska latinistička tekstološka radionica, četrnaesta po redu. Ovaj put u fokusu njenih sudionika bio je jedan neobrađeni prijepis Marulićeva starinarskog djela *In epigrammata priscorum commentarius* (*Tumač uz natpise starih*).

U tom djelu, čiji je autografn rukopis okvirno datiran u razdoblje između 1503. i 1510., Marulić donosi prijepise najzanimljivijih mu antičkih natpisa, popraćene komentarom u kojemu objašnjava kratice, manje poznate riječi, podatke iz rimske povijesti, državnih i religijskih starina i slično. Zbirka obuhvaća strane natpise, ali i natpise iz Salone, koje je Marulić dijelom prikupio sam, a dijelom konzultirao u zbirci svoga prijatelja Dmine Papalića. Marulićevo je djelo u doktorskoj disertaciji obradio Bratislav Lučin, priredivši pritom i kritičko izdanje na temelju autografa.¹

Spomenuti prijepis *Tumača* obrađivan na tekstološkoj radionici čuva se u Vicenzi u *Biblioteca civica Bertoliana* pod signaturom ms. 842. Natpisi i njihovi komentari poredani su po uzoru na autograf, no dio njih izostavljen je iznenadnim prekidom posred 11. natpisa (Lučinova numeracija). Nakon toga, očekivani slijed nastavlja se komentarom uz 16. natpis. Rukopis je vrijedan između ostaloga i po tome što se na njemu nalazi zapis *Ex libris comitis Mathęi de Georgiis Dalmati (sic)*. Nije potpuno jasno o kome se točno radi, no vjerojatno je riječ o nekom od dubrovačkih knezova iz obitelji Đurđević. Ta je obitelj dala nekoliko knezova koji su se zvali Mato. Prvi je Mato Vidov (oko 1329.–1400.), istaknuti moreplovac, trgovac i vojni strateg, ujedno i rodonačelnik Tamarića, koji je dužnost kneza obnašao ukupno četrnaest puta u razdoblju od 1372. do 1400. godine. Budući da je živio znatno prije Marulića, sâm zasigurno nije posjedovao *Commentarius*, iako je moguće da je za života oformio zbirku knjiga koja bi i kasnije nosila njegovo ime, o čemu zasad nema potvrde. Vjerojatnije je da se *ex libris* odnosi na njegova unuka Mata Vlahova (oko 1428.–1525.), koji je dužnost kneza Dubrovačke Republike obnašao sveukupno pet puta, od 1489. do 1500. Međutim, budući da je rukopis bibliografski datiran u razdoblje između 1576. i 1650., dakle više od pola stoljeća nakon što je Mato Vlahov živio, morao bi to biti prijepis nekog ranijeg primjerka *In epigr.* iz Matove zbirke koji je pritom zadržao njegov *ex libris*. U tom slučaju ruka koja je unijela *ex libris* trebala bi se podudarati s rukom koja je ispisala ostatak rukopisa. Valja spomenuti još i Mata Mihova (1739.–1815.), peterostrukog kneza Republike, koji je doduše pripadao ogranku Đurđević-Bunić i živio nakon pretpostavljenog nastanka rukopisa.² Ako je rukopis bio u njegovu

¹ Bratislav Lučin, »Jedan model humanističke recepcije klasične antike: *In epigrammata priscorum commentarius* Marka Marulića«, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2011. Odatle je preuzeta i datacija autografnog rukopisa (str. 38).

² Podaci o dubrovačkim knezovima preuzeti iz Nenad Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika – Odabrane biografije (Pi – Z)*, svezak 6, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, Zagreb – Dubrovnik, 2015. Datacija

vlasništvu, *ex libris* trebao je biti naknadno unesen i kao takav razlikovati se od rukopisa glavnoga pisara. Ipak, konačan sud o (ne)podudarnosti dvaju rukopisa i o vlasniku ms. 842 ostavljamo za neku drugu priliku.

Sudionici tekstološke radionice imali su zadatak transkribirati pojedine ulomke teksta, razrješujući pritom pokrate i ispravljajući potencijalne greške prepisivača. Nakon što su tekst prepisali, svoj su prijepis morali usporediti s kritičkim izdanjem te uočiti potencijalne nedosljednosti i prokomentirati ih. Za kraj su, ako je za to bilo ostalo vremena, ulomke trebali i prevesti, a na kraju radionice svatko je ostalima ukratko predstavio tekst na kojemu je radio te njegove specifičnosti. S obzirom na brojna odudaranja od autografa, prijepis Marulićeve zbirke sudionike je poučio ne samo o paleografiji nego i o problemima uspostave teksta. Usto, djelo se pokazalo vrlo zahvalnim stoga što je, zbog naravi samoga teksta, sudionicima omogućilo da se dotaknu povijesti, religije, običaja i ostalih aspekata rimske kulture i antičke civilizacije općenito.

U radionici su sudjelovali studenti latinističkih studija zadarskoga i zagrebačkog Filozofskog fakulteta: Nikola Kapić, Andrea Lovrinčević i Marko Miočić (Zadar) te Grgur Gržetić, Ružarijo Lukas, Katarina Radić i Matea Tunjić (Zagreb). Njima se pridružio i profesor Edward Mulholland s Benediktinskoga koledža u Atchisonu (Kansas, SAD), koji je na znanstvenome dijelu skupa govorio o svom prijevodu *Davidijade* na engleski. Radionicu su vodili Leon Cvitić i Marta Kontić.

Izabrani ulomci *In epigr.* prema ms. 842

U nastavku donosimo dio ulomaka obrađenih na radionici. Njihovim smo prijepisima, gdje se činilo prikladnim, pridodali vlastiti komentar. Iznad svakog natpisa dodana je numeracija prema Lučinovu izdanju te folijacija, odnosno mjesto gdje se pojedini natpis nalazi u rukopisu iz Vicenze. Uglavnom se vodeći Lučinovim priređivačkim rješenjima, prijepise Marulićevih komentara uz natpise i navođenje njihovih lokacija uskladili smo s modernim pravopisnim uzusima: prilagodili smo pisanje velikih i malih slova te interpunkciju, *i longa* razrješivano je u *ii*, a početno veliko *V* zamjenjivano je malim *u*, osim u slučajevima kada je iz pravopisnih razloga *V* trebalo ostati veliko. Malo *u* redovito stoji i za *u* i za *v*, po uzoru na Marulićev autograf. Pisarske su pokrate razrješivane bez posebne napomene. *Lectiones variae* rukopisa iz Vicenze označavali smo kurzivom, a uz njih u uglatim zagradama donosimo oblike iz kritičkog izdanja. Ista načela vrijede i za priređivanje tekstova samih natpisa, uz iznimku interpunkcije, koja je u našem

izdanju ostala jednaka kao u rukopisu. Usto, radi bolje preglednosti tekst natpisâ otisnuli smo podebljanim slogom, budući da je istaknut i u rukopisu.

Natpis br. 10, 3v

Prope Capitolium

C. Iulius Caesar deo soli inuicto altare.

Vera de Deo sensisse uideretur dum³ et solum et inuictum appellat et eidem altare ponendum curat, nisi ad plurimos *prę timore* [pertinere] putasset quod uni tribuit.

Komentar: Natpis spominje kult Nepobjedivog Sunca koji je najrašireniji bio u doba kasnog Rimskog Carstva, a rođendan tog božanstva slavio se 25. prosinca, što se često tumači kao razlog slavljenja Božića na taj dan.

Natpis br. 22, 5r

Iuxta uiam silicium

Oindianus [Ouidianus] poeta hic quiescit

Non puto hunc esse Ouidium Nasonem. Ille enim in exilio diem obiit et iuxta oppidum Thomos fuit sepultus.

Natpis br. 24, 5r-5v

Extra urbem in quodam sacello

Heus uiator miraculum hic uir et uxor: non litigant. Qui sumus non dico at ipsa dicam. Hic Bebius ebrius me Bebriam nuncupat non dico amplius. Hei uxor et[iam] mortua litigas.

Singulacus [Lingulacas] igitur [et] garrulas ducere uxores *caneti* [cauete], uiri, huius exemplo, quam *me* [ne] mors quidem coercere *poluit* [potuit] ne litiget, ne *salte* [saltem] mortua mortui mariti ossa inquietet. Et si tibi iam talis contigit, quid ages? Minus *loquarem* [loquacem] nulla ratione potes efficere: si linguam exemeris, manibus pedibusque loquetur. Vnicum tibi restat remedium: precare Deum ut surdus fias. Nam si etiam *quoque* [quoquam] locorum fugeris, *in sequi* [insequi] te illa non *desistet* [desistet], et quocumque te *ueteris*⁴ [reuerteris], post te tonabit furibunda, contra *ruinas* [minas] audatior, contra uerbera clamosior.

Komentar: Iskvareni je tekst sudionicima radionice pružio uvid u spektar omašaka koje mogu nastati u procesu prepisivanja. To će im znanje koristiti u budućim tekstološkim izazovima.

³ Između *d* i *u* mrlja koja izgleda kao da je pisar omaškom bio napisao *e* pa ispravio pogrešku.

⁴ Nakon *ueteris* nekoliko slova pošarano; nečitljivo.

Natpis br. 26, 5v

In edibus Bragadenorum

L. Herenius Aesopus carus amicis.

Haud quaquam esset carus amicis nisi et ipse amicos *delexisset* [dilexisset]. *Peraueos* [Paucos] autem inuenies qui et uere *amat* [amant] et uere amantur. Magna ubique copia simulatorum atque dissimulatorum est.

Natpis br. 27, 5v-6r*Quadam* [Quodam] in loco Romę

Mitrius pius diues iam *habes* [hebes] *descriptus* [decrepitis] et mendicus. Luce carens. A duobus lib. & duabus lib. expulsus *sitiperil* [siti perii]. Egomet mihi sacrum constitui. In hoc ut requiescant nolo sodalem nego. Priuo posteror. Omnes *inelegitote* [me legitote].

Integrum erit: a duobus libertis, et *duobus* [duabus] libertabus. Liberti et libertę sunt qui, quum essent serui, facti sunt liberi. Quorum ingratitude Mitrius offensus *canit* [cauit], ne quis eorum in suo poneretur sepulcro, neque quisquam alius. Mirum est tamen quomodo se siti perisse dicat, *quam* [quum] potius fame peręant inopes. Nam et aqua sitim sedat, que omnibus est communis. Et quum ita sit, nonne qui de siti queritur ostendit *sitiri* [sitire] se *male* [malle] quam aquam bibere? Quod quidem facit ut rear legendum esse *situmperii* [siti perii],⁵ non siti, [id est]⁶ *illuit* [illuie], et squalore, ad egestatem redactus ab iis quibus *beneficiram* [benefecerat].

Natpis br. 48, 13r

Neapoli

Hic Chiae cubat amphorę maritus [I]⁷ Moetius Suffecius Corelianus [I] pauper delitiis gula atque *lux*: [luxu] [I] diues. si mediocritate scisset [I] uti *Socraticus* [Socraticus] tamen. *re in* [in re] *una* [I] quod se scire nihil satis sciebat.

Hunc [Huc] animum aduertite, ganeones, parasiti, sichophante qui tuburcinato patrimonio egere cepistis. None huic similes estis qui se scire nihil satis sciebat? Nihil enim illo imprudentius est qui presentibus utitur et futura non cogitat.

Komentar: Prepisivač očito nije prepoznao da je tekst natpisa pisan u falečkom jedanaestercu.

⁵ Izdanje pogrešno donosi *operii*; u autografu stoji *perii*.

⁶ Na ovom mjestu u rkp. stoji znak ~. Možda označava *id est*.

⁷ Natpis stihovan, ali u prijepisu iz Vicenze nije podijeljen u stihove. Kose crte označavaju granicu stiha.

Natpis br. 54, 14r-14v Ibidem⁸

L. Sennio [Scennio] Auneo [Anneo] Africano fil. dulcissimo qui. uix. ann. XII. mens. VIII. d. X. parentes infelicissimi amissione eius perpetuis tenebris, et quotidiana miserabili ululatione damnati

L. Lutio fil. filio qui uixit annos XII. menses VIII. dies X. parentes infelicissimi. Eleganter sane parentum dolorem perpetuum expressit ob filii amissionem. Sed nos Apostolus consolatur dicens: »Fratres, nolo uos contristari de dormientibus ueluti qui spem non habent,« id est ueluti idolatrę qui futuram corporum resurrectionem non credunt nec aliam uitam preter presentem fore sperant.

Komentar: Marulić u svojoj napomeni citira Bibliju: 1 Sol 4,13.

Natpis br. 84, 23r-23v Ibidem⁹**.d. .m.**

Sauēia [Saufeīa] Threpte. u. f. h. m. h. n. s.

Singulares litterę hoc habent: Diis manibus. V. F. *Iunca* [Viua] fecit. *Via* [Viua] enim sibi fabricauit sepulcrum, et *quoniam* [quum] neminem secum iacere uoluit, subiunxit h. m. h. n. s., id est: hoc monumentum heredes non sequitur. Timuit *silicet* [scilicet] *ninimis* [ne nimis] *arte* [arcte] *habitaret*, si alii ibidem ponerentur. Sed *memisse* [meminisse] debebat quia nemo unquam mortuorum de loci in quo positus est angustia conqueri sit auditus.

Natpis br. 94, 24v-25v Ibidem¹⁰

Pater cum filia. frater. et soror. socer et nurus. hic tantum duo iacent.

Hoc simile est illi quod de Hersalo et Merrhalla superius recitauimus sed aliter exponendum. Filius de matre filium genuit et filiam. Hęc fratris facta est uxor. Pater et filia hic sepulti sunt. Pater ergo et filia ex *patre* [parte] *nostris* [matris] frater et soror sunt, ex parte filii socer et nurus sunt. Socer enim uiri et uxoris pater est, nurus filii uxor est atque ita hic tamen duo *sacet* [iacent](...)¹¹

Verum enim uero tam abominandum flagitium multo magis imputabitur *illi* [illis] quibus matrimonii sanctitudo diuina lege commendatur, quam his qui Deum ignorantes sue ipsi libidini frena *premittebant* [permittebant]. Excusabiliores enim sunt qui preceptis celestibus nondum instructi peccauerunt et licet naturalis quoque legis rationem peruerterint. Longe deterius est cognita diuine reuelationis ueritate *sumę* [summę] maiestatis auctoritatem contemnere quam non obedisse nature. Sed

⁸ To jest *Beneuenti*.

⁹ To jest *Aquilegie*.

¹⁰ To jest *Polae*.

¹¹ Dio prijepisa zbog duljine je izostavljen te nije obrađivan na radionici.

dum nefando uitio irascor sentio me egredi interpretis modum. Igitur propositi nostri ordinem compressa tandem indignatione repetamus.

Komentar: Detaljan pokušaj Marulića da razmrsi zagonetan zapis i interpretira ga u svjetlu kršćanskog svjetonazora.

Natpis br. 102, 26v-27r

Isconi

L. Pudenti. Hic quom esset annor. XIII. Romae certamine sacro Iouis Capitolini lustro VI. claritate inoeni [ingenii] coronatus est inter poetas Latinos omnibus sententiis iudicium [iudicum] huic plebs uniuersa muncipium [municipum]. Isconensium statuam aere conlato decreuit. Curat. r. p.

Mim [Mira] profecto in tam tenera etate ingenii maturitas, ut puer tredecim annorum in poetarum certamine uincat et coronetur. Et quoniam hoc honore adepto patriam nobilitarat, non immerito patria illi *statum* [statuam] curauit erigendam. Porro *quoniam* [quum] in ciuitate benemeritis digna prēmia impenduntur,¹² ceteri omnes ad uirtutem capescendam excitantur, non tam mercedis cupiditate quam honestę laudis affectu. Curat. r. p. *Curate* [Curante] re publica.

Natpis br. 112, 29v-30r

Tragurii

L. Stallius Secundus. VI. uir. aug. et Stallia Calirohe uxor cum liberis aedem Matri Magne [Magnae] ex uoto suscepto fecerunt s. p.

L. Lucius. VI. uir. aug. Sex uir Augustalis. S. p. Sua pecunia. Sex uir Augustalis dicitur decreto Augusti extra ordinem constitutus. Magna Mater Cybele est, quę *et* [ ] Ops¹³ dicitur et¹⁴ deum mater et Berecinthia et Rhea et Bona Dea et Pales. *Nam* [Eam] terre pręsse fabulantur. Magna ergo Mater quę mortalibus *sistat* [pręstat] alimenta; Cybele a Cybelo, *phrigre* [Phrigię] oppido, in quo *coltebatur* [colebatur]; Ops quod opem *feras* [ferat] agricolis; deorum mater quia Saturno Iouem et alios deos *genuisse* [genuisse] dicitur; Berecinthia *et* [a] Berecintho, monte [Phrigię; Rhea Gręce Ops est Latine; Bona dea quia fruges] largitur; Pales quia gręgibus pabula subministrat.

Komentar: Marulić pokazuje zavidno poznavanje božice Kibebe, maloazijskog božanstva koje je svojevremeno uživalo ogromnu popularnost u Rimskom Carstvu. Osim toga, pisaru je očigledno iz predložka previdom promaknuo cijeli redak teksta.

¹² U rkp. *impendunt*, no iznad *im* stoji oznaka za kraćenje koja, čini se, nema nikakvu funkciju.

¹³ U rkp. *opus*, no *u* je precrtano.

¹⁴ Nakon *et* nekoliko slova precrtano (*deind?*).

Natpis br. 138, 41v

Salonis

Mart.¹⁵ inuic. Domic. Pompe. sal. cu. cent. sig. mil. et.¹⁶ arma posuer.

Sic legendum: Marti inuicto Domitius Pompeianus *salus* [saluus] cum centurionibus signa militaria et arma posuerunt. Offerebant gentiles diis arma atque *signia* [signa]¹⁷ siue hostium siue sua: hostium cum uictores reuerterentur, sua cum emeritis stipendiis salui in patriam redissent; hi pro salute, illi pro uictoria gratiam referentes. Is mos etiam apud Christianos *inuoluit* [inoleuit]: *prendere* [pendere] uidemus nostris in templis uexilla, scuta, *thomcas* [thoraces] aliaque arma. Id iuuentuti bellicę uirtutis incitamentum est, ut uidelicet ceteri ad eandem *aquirenda* [acquirendam] gloriam pro uiribus *nitentur* [nitantur], sui memoriam posteris relicturi.

---

¹⁵ Nakon *Mart.* precrtao *h.*

¹⁶ U rkp. *etc.* ili *ete.*, no *cle* je umrljano.

¹⁷ Drugo je *i* umrljano.

*Leon Cvitić and Marta Kontić*THE FOURTEENTH STUDENT LATINIST TEXTOLOGY WORKSHOP –
LOST IN TRANSCRIPTION: AN UNEDITED MANUSCRIPT OF
THE MARULIĆ WORK *IN EPIGRAMMATA PRISCORVM COMMENTARIVS*

At the 33rd Marulić Days, a textology workshop for students was organised once again, after a hiatus of three years. The attending students of Latin studies from Zadar and Zagreb examined an unedited transcription of Marulić's antiquarian work *In epigrammata priscorum commentarius*. This collection of epigraphs presents both foreign and Salonitan inscriptions, furnished with Marulić's commentaries. The inscriptions and the commentaries provide an insight into various aspects of Roman civilisation.

The surviving autograph manuscript of the Marulić's work must have been produced between approximately 1503 and 1510, while the transcription under consideration was made between 1576 and 1650. The transcription is kept in Vicenza, in the Biblioteca civica Bertoliana, call number ms. 842. The manuscript contains a note *Ex libris comitis Mathei de Georgiis Dalmati (sic)*, probably referring to one of the rectors of Dubrovnik from the Đurđević family. The Đurđević rectors who had the first name Mato were Mato Vidov (about 1329–1400) and Mato Vlahov (about 1428–1523), while there was also Mato Mihov (1739–1815) who belonged to the Đurđević–Bunić branch of the family. Mato Vlahov and Mato Mihov should be considered possible owners of the manuscript.

The work of students at the workshop involved reading selected parts of ms. 842, resolving scribal abbreviations and correcting the errors of the transcriber. The selected passages were compared with the critical edition. A relatively large number of variant readings were observed. Finally the text was translated. The participants presented the results of their work to the other students, commenting on the features of their passage. The present paper provides twelve of these selections, compared with the readings in the critical edition.

Keywords: Marko Marulić, manuscript heritage, textology, palaeography, student workshop, *In epigrammata priscorum commentarius* of Marko Marulić

